

Саша С. Чорболоковић

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Докторанд на Методици наставе српског језика и књижевности

ОШ „3. октобар”, Бор

saleprof@gmail.com

ПРАВОПИСНИ КВИЗ У ОСМОМ РАЗРЕДУ

Сажетак

Рад се бави правописним квизом у циљу побољшања садашње наставе правописа и подстицања развоја функционалних знања код ученика у основној школи. Осим уопштеног промишљања о квизу у настави и свим елементима његове добре припреме и примене (јасна правила и њихово доследно поштовање, добри радни налози у задацима, добро вођење часа), у раду се даје опис једног модела квиза који је могуће реализовати приликом утврђивања градива из правописа на часу српског језика у осмом разреду.

Кључне речи: анкета, квиз, правопис, настава, методика, српски језик

1. УВОД

Непосредни подстицај за настанак овог рада су резултати једне кратке анонимне анкете о поштовању правописне норме и мишљењу ученика о часовима правописа у основној школи. Анкета је садржала седам питања, а спроведена је у септембру ове године међу ученицима осмог разреда борске ОШ „3. октобар”.¹ За ово кратко истраживање изабрани су ученици завршног разреда јер правопис уче и примењују осам година, па су самим тим и најмеродавнији да у њему учествују.² Први део анкете је представљао испитивање колико се поштује правописна норма међу основцима. На питање да ли воде рачуна о правопису и правописним правилима у писању или куцању, скоро две трећине ученика је навело да то чини у зависности коме пише

1 Текст анкете у прилогу.

2 Анкетирано је 86 ученика сва четири одељења којима предају различити предметни наставници.

(58,14%), на другом месту су они који стално воде рачуна о правописним правилима (33,72%), а свега 10,46% ученика уопште не поштује правопис. Правописна неписменост вршњака ученицима углавном не смета, што је потврдило 69,77% ученика у свом одговору. При избору разлога зашто данас ученици не воде довољно рачуна о правопису, предњаче две тврдње: „Мрзи их да размишљају о правилима јер их она оптерећују” (70,93%), „Нико их не оцењује” (47,67%). За тврдњу: „Правила су небитна јер се и без њих одлично разумеју” определило се 34,88%, а за „Зато што сви тако пишу” 23,25% ученика.

Што се тиче саме наставе правописа, више од половине анкетираних ученика тврди да су часови правописа ретки и незанимљиви, и то углавном теоријски са применом на понеком уобичајеном примеру (55,35%). Интересантно је да ученици наводе (самопроцењују) да доста познају наш правопис (47,44%) и да им наставници константно скрећу пажњу на то како треба писати (52,81%).

Овим резултатима додајмо и чињеницу да је највећи број грешака на тесту из српског језика на завршном испиту³ управо у вези с правописом и питањима из неке од правописних области или комбинације више њих. Реалан увид у правописну исправност осталих одговора често није могућ јер тест садржи највећи број питања затвореног типа.

Размере неписмености (без обзира на то да ли су условљене незнањем или незаинтересованошћу ученика), али и став ученика о правопису (уопште и о самим часовима у школи) отворили су бројна размишљања у вези с правописом у основној школи: од питања његове (не)довољне заступљености у наставним плановима и програмима до осмишљености часова у пракси (да ли и колико има савремених примера у објашњењима, колико се инсистира на његовом поштовању и примени како у писменим задацима и вежбама, тако и у свим осталим жанровима писане комуникације: писању и слању писама,⁴ попуњавању различитих образаца и формулара с којима се ученици сусрећу и у школи, и у свакодневном животу). Услед тога намеће се и питање шта и како треба променити у садашњем раду са ученицима ради по-

3 Врло илустративни примери садашњег стања писмености су одговори на само два питања (16. и 18. питање) са пробног теста ученика осмог разреда ОШ „3. октобар” одржаног у мају школске 2012/2013. године. Наиме, при преписивању реченице написане латиницом: *Ćira i njegov prijatelj časte džina carskim đakonijama* писаним словима ћирилице (16. питање), више од половине ученика (53,57%) погрешило је у писању великог слова *ћ*, а у 18. питању (попуњавање потврде штампаним словима ћирилице) више од две трећине (65,13%) ученика направило је неку грешку у писању назива школе, датума рођења или школске године, што је недопустиво јер спада у домен елементарног познавања правописа.

4 Креирање и слање и обичних и електронских писама (имејлова) путем електронске поште.

бољшања тренутне писмености, утицања на свест ученика о неминовности сталне примене правила и спречавања даљег деградирања матерњег језика.

У раду кроз осмишљени квиз настојимо да представимо једну од могућности другачијег организовања часа утврђивања градива из области правописа у осмом разреду. Правописни квиз треба да допринесе побољшању наставе правописа и да подстакне развијање функционалних знања код ученика јер се правописна правила не репродукују, нити обнављају или увежбавају на неким уобичајеним примерима, или пак оним истим које је наставник наводио приликом њиховог објашњења на часу. Од ученика се захтева да усвојена теоријска правописна правила практично примене на актуелним примерима, затим да традиционални правопис повежу са тзв. дигиталним (компјутерским) правописом, и да се оспособе за самостално служење актуелним *Правописом* и *Речником уз правопис* како би разрешили одређене недоумице или проверили своје знање и ван школе, кад год им то затреба. Осим кратког теоријског промишљања о квизу, о оправданости његове употребе и најважнијим условима добре припреме и примене у настави, описујемо и један модел квиза у настави правописа.

2. КВИЗ У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Квиз на часу српског језика може бити врло пожељна и потребна новина у садашњем систему редовне наставе, како би се она учинила и приступачнијом и занимљивијом ученицима.⁵

Његова ефикасност је условљена његовом сврсисходношћу. Уколико је то квиз само ради забаве, попуњавања празног хода у програму, прикривања нечије неспремности за час или пак ради подилажења укусу и симпатији деце (често и ради повећања позитивног мишљења о наставнику), о смислу, а још мање о некој његовој нужности илузорно је говорити. Подразумева се да само функционално употребљен у настави и с мером (не треба претеривати), језички квиз може бити делотворан и као такав оправдан.

Предуслов његове успешне реализације су: ученичко знање (савладано градиво), добра припремљеност квиза (јасна правила и јасни задаци), на-

5 Иако се у нашој релевантној методичкој литератури наводе поделе часова по различитим критеријумима, квиз-час се као посебан тип среће ретко, и то углавном без детаљнијег описа и конкретних примера (Росандић 1986: 113, Маринковић 2000: 43, Илић 2006: 129). У неким старијим приручницима за наставнике препоручују се језичка такмичења у облику познатих телевизијских квизова, само у оквиру рада у филолошкој секцији (Тежак 1969: 69–77). Тек у новије време квиз се може наћи и у примерима планова рада у додатној и редовној настави за старије разреде основне школе (Мркаљ 2009: 37, 59; Мркаљ 2012: 102–103).

ставниково добро вођење (читање задатака, бодовање, евиденција, смислени и добри коментари после сваке игре и непристрасност) и критичко и реално сагледавање сопствене и туђе ангажованости, активног учења на часу и доприноса екипи.

Предност организовања квиза у настави српског језика огледа се у појачаној мотивисаности деце за рад, па самим тим и много већој активности ученика на часу.⁶ Осим тога, оваквим начином рада уско се повезује теорија и практична примена, усвојено знање постаје трајније и функционалније, а развија се и појачана свест ученика о неминовности поштовања норми нашег стандардног језика.⁷

3. ЈЕДАН ПРИМЕР КВИЗА У НАСТАВИ ПРАВОПИСА

3.1. Динамика часа

У уводном делу часа ученици решавају игру асоцијације, чије је коначно решење *правопис*, што ће бити увод у квиз који ће бити реализован у оперативном делу часа.

	А	Б	В	Г
1.	понашање	институција	о џунгли	градови
2.	прописи	Нови Сад	глава	народи
3.	строга	речник	староставна	име и презиме
4.	неписана	1826.	библиотека	континенти
	ПРАВИЛА	МАТИЦА СРПСКА	КЊИГА	ВЕЛИКО СЛОВО
	ПРАВОПИС			

Након тога, ученици се упознају с правилима квиза.

6 Чини се да је квиз најпогодније и најбоље организовати на часу обнављања и утврђивања одређеног градива.

7 Квиз је условно речено нека врста групног (екипног) облика рада с обзиром на постојање најмање две екипе ученика које се надмећу. Међутим, захтев за бројем чланова које је пожељно да има свака група (од троје до шесторо), може се само донекле испунити у мање бројним одељењима или кад се формира више такмичарских екипа.

ПРАВИЛА КВИЗА

МА КОЈЕ БРЕ НЕПИСМЕИ?

1. Ученици се деле у две екипе (води се рачуна да свака група буде уједначена по броју чланова, по успеху ученика). Избор чланова може бити и на основу картица са натписима *правопис*, *кривопис*, где би ученици са картицом *правопис* чинили прву а ученици са картицом на којој пише *кривопис* другу групу.
2. Свака екипа има слободу да изабере, тј. смисли себи име и предложи вођу екипе.
3. Постоји седам игара, којима су обухваћене најважније правописне области.
4. Игре захтевају практичну примену теоријски усвојеног знања, брзину и спретност у њиховом решавању.
5. Тачан одговор доноси један поен, а нетачан смањује укупан збир поена за 1.
6. Време није ограничено. Тражи се најбржи тачан одговор, тј. решен задатак.
7. У раду мора учествовати сваки члан екипе.
8. Наставник напомиње да ученици треба да прате питања и одговоре и када њихова група не одговара, како би на тај начин проверили сопствено знање.
9. Без обзира на тачан или нетачан одговор, наставник даје свој коментар после сваке завршене игре и по потреби упућује на додатну литературу.

КАРТИЦЕ ЗА ИЗБОР ГРУПА

Оперативни део часа

Правописни квиз се одвија кроз седам игара: *Нанижи правилно написане речи, Тачно/нетачно, Препознај правописну област, Како се пише, Пронађи грешку, Скрати следеће речи и Питам се, питам.*⁸

Нанижи правилно написане речи (састављено и растављено писање речи)⁹

Правило прве игре: На канап треба нанизати картице са правилно написаним речима са речцом *не, ли*, префиксом *нај-* и одричним заменицама.

а. Нанижи све правилно написане глаголе: *незнам, несмемо, не можемо, не ћеш, нисмо, не годовали су, неодуговлачити, немамо, не мојте, недостаје, не умеју, неразмишљајући.*

б. Нанижи све правилно написане именице и придеве: *не васпитан, невера, немиран, не одговоран, неповерење, неутицајан, не згода, не-пристојан, не знање, немир, не истина, неодговоран.*

в. Нанижи све правилно написане одричне заменице: *код никога, ни од кога, ни са ким, са никим, никодкога, ни у кога, по никоме, ни по коме, нипокоме, за ништа, низашта, ни за шта.*

г. Нанижи све правилно написане придеве и прилоге у суперлативу: *најјефтиније, највише, највише, најјефтиније, најјефтиније, најјачи, најјачи, најјачи, најмањи, најмање, најјефтинији, најбољи.*

д. Нанижи све правилно написане речи са речцом ли: *могу ли, да ли, да л', дал, је ли, јел, је л', не би ли, ако ли, него ли, акамоли, где ли.*

Коментар: Могуће је поставити примере у пет различитих коверти па да вође екипа изаберу једну од понуђених. У овој игри могу учествовати по два ученика сваке екипе, а победник је она екипа која прва наниже све правилно написане речи и изведе адекватан закључак о њиховом писању.¹⁰

8 Редослед и број игара може се променити и прилагодити конкретним одељењима (тежина питања, обим правописних области).

9 Сви примери се наводе према *Правопису 2010*.

10 Подељеност речи (примера) према врстама има и добру и лошу страну. Евидентно је да ће тако ученици лакше запамтити која врста речи се како пише, нпр. уз речцу *не, ли*, префикс *нај*, а с друге стране, игра је тиме знатно олакшана. Међутим, како у квизу треба да учествују сви ученици, неопходно је да постоје и лакше и теже игре, примерене различитим способностима и предзнањима ученика.

Тачно/нетачно (интерпункција)¹¹

Правило друге игре: Извлачењем написаних тврдњи које се налазе у шеширу, задатак је одговорити да ли су оне исправне или не и кратко образложити свој избор.

	Тврдња
	Вокатив се одваја запетом само на почетку реченице.
	Тачка служи за одвајање троцифарских периода унутар већих арапских бројева.
	Тачка са запетом служи за раздвајање већих целина приликом набрајања.
	Три тачке означавају прекинуту мисао.
	Апозиција се увек одваја запетама.
	Уметнуте речи и реченице се не одвајају запетом.
	Обележје полусложеничког писања је црта.
	Црта и цртица имају исту употребу.
	Уместо наводника при навођењу туђих речи можемо употребити и црту.
	Упитник стоји на крају сваке зависноупитне реченице.
	У куцаном тексту уместо наводника речи не можемо написати курзивом (искосити).
	Интерпункцијски знак се увек куца уз реч, али после знака увек следи једно празно место.
	Тилда је знак који замењује речничку одредницу.
	У сложеним скраћеницама се увек употребљава тачка (скраћеничка тачка).

Коментар: Наставник може припремити више тврдњи, а у зависности од планираног времена њихов број се може ограничити. Представници група наизменично извлаче тврдње. После сваке тврдње ученици објашњавају зашто је тачна, односно нетачна.

Препознај правописну област (општи део)

Правило треће игре: Наставник показује примере, а представници група проналазе правописну област (међу папирићима на столу) којој пример припада. Свака област је заступљена неколико пута, а у игри учествује

¹¹ У петом и шестом разреду, у циљу постизања динамичности и занимљивости ове игре, могуће је на две столице поставити натписе *тачно* и *нетачно*, где после сваког прочитаног одговора ученици треба да седну на једну од столица у зависности од процене изнесене тврдње.

по пет ученика сваке групе. Примери могу бити следећи: *речца ли, речца не, префикс нај-, имена насељених места, географски називи, називи институција и организација, ћирилица, латиница, др, проф., м., гледалац, напици, постан, имена улица и тргова, тачка, запета, упитник.*

Коментар: Ова игра треба да помогне ученицима да се убудуће лакше снађу у претраживању *Правописа*.

Како се пише? (велико и мало слово)

Правило четврте игре: Свака група треба у *Правопису* да провери како се пишу задате речи (по 6 примера написаних малим словом):

филолошки факултет, српска академија наука и уметности, народно позориште, стара планина, атлантски океан, бачко петрово село, црни врх, врњачка бања, универзитет у београду, матица српска, први светски рат, пежо, аспирин, хришћанин, свети сава, београђанин, улица српских владара, обилићев венац, мали медвед, нова година, деда мраз, романтизам, мала госпојина...

Коментар: У овој игри се огледа вештина сналажења у коришћењу правописног речника, тј. навикавање на коришћење *Правописа* уопште.

Пронађи грешку! (гласовне промене, писмо)

Правило пете игре: У датим натписима треба препознати грешку и образложити је. Свака група има по пет натписа у вези са гласовним променама и по два у вези са писмом.¹²

Неки од примера

¹² Ово су само неки од натписа из мог необјављеног самосталног истраживачког рада „Правописне грешке у јавним натписима и исписима”, који је рађен 2012. године на докторским студијама под менторством проф. др Вељка Брборића.

Коментар: Уколико ученици само препознају грешку, а нису у стању да је објасне, добијају пола поена. Тражено објашњење може дати противничка екипа и добити пола поена. Уколико то нико не учини, то задужење остаје наставнику.

Скрати следеће речи! (скраћенице)

Правило шесте игре: Свака група треба да правилно напише по пет скраћеница: *доктор, ученик, метар, и слично, и друго, то јест, на пример, година, госпођа, господин, једнина, моножина, гимназија, основна школа, Република Србија, Сједињене Америчке Државе, Кошаркашки савез Србије, Европска унија, Уједињене нације...*

Коментар: Наставник указује да су ово регуларне и општепознате скаћенице, али да било какво произвољно скраћивање није добро, а ни правилно. Скраћивање речи није хаотичан чин, већ се оно одвија искључиво по одређеним општеприхваћеним правилима. У складу с тим, може се на крају ове игре извести и кратак закључак о начинима скраћивања речи и израза у српском језику.

Питам се, питам? (најчешће правописне недоумице)

Правило седме игре: Понуђена су два или три облика исте речи (на једном папиру), од којих је само један правилан.¹³ Свака група треба да извуче по три папира са примерима и у сваком уочи правописно исправан облик:¹⁴ *четири* или *четри*, *маршрута* или *маршута*, *пречас*, *предчас* или *претчас*, *оделење* или *одељење*, *журки* или *журци*, *мајица* или *мајца*, *произлази* или *произлази*, *Радоица* или *Радојица*, *светло-плав* или *светлоплав*, *потресен* или *потрешен*, *радети* или *радити*, *мислети* или *мислити*, *оријентација* или *орјентација*, *кои* или *који*, *оргиналан* или *оригиналан*, *сумља* или *сумња*, *компјутер* или *компијутер*, *двапут* или *два пут*, *дванест* или *дванаест*, *с поштовањем* или *с' поштовањем...*

13 Има много регистрованих грешака у писменим задацима ученика, међутим, већина њих нису правописне, већ спадају у граматичке или стилске грешке (нпр. глаголи *извинити* и *извинути*, *хвалити* и *фалити*, *требати* у значењу „бити потребан” и *требати* у значењу „ваљати” нису правописне грешке него грешке које настају као последица мешања (или неразликовања) значења различитих глагола).

14 Ова игра би засигурно била занимљивија ако би се смислиле реченице са датим примерима или ако би наставник читао примере, а ученици, после кратког консултовања са члановима своје екипе, подизали картице у боји (нпр. *плаву картицу* за први облик, *црвену* за други облик или *зелену* уколико је правилан трећи облик) или папире са словима *А*, *Б* или *В* уместо уобичајеног давања одговора.

Коментар: Седма игра треба да разреши најчешће правописне недомуце и још једном укаже на учестале правописне грешке ученика у писменим задацима и вежбама и на тај начин допринесе њиховом смањењу и постепеном искорењивању.

Завршни део часа предвиђен је за проглашење победника, доделу диплома и фотографисање учесника. Осим тога, ученици раде краћи текст самовредновања, чијом ће анализом наставник добити реалну слику самокритичности и сагледавања успеха или неуспеха обеју екипа, као и појединачног учинка сваког члана екипе.

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Правопис је битан сегмент наставе, али и целокупне језичке писмености сваког ученика (пише се на свим предметима и у школи и ван школе). Чињеница је да беспрекорно научена и репродукована правописна правила без примене представљају неупотребљиво и безвредно знање (имају готово исти статус као да су ненаучена). Писменост мора бити „видљива” одлика (нико не може бити писмен без потребе доказивања) сваког ученика у сваком тренутку.

Описани пример квиза у настави правописа треба да подстакне све наставнике да размишљају и трагају за новинама у настави којима ће подстаћи развијање функционалних знања код ученика. Увид ученика где се све стечено знање може применити, директно ће утицати на повећање активности, мотивисаности и интересовања ученика за учење. Услед тога, знање ће бити трајније и представљаће добру основу за каснију надградњу у наставку школовања. Што се тиче теста самовредновања на крају, он доприноси да квиз осим образовне, има и васпитну улогу.

За било какву промену постојеће ситуације, није довољно само констатовати шта не ваља, спроводити истраживања, анализирати статистику, већ је неопходно нешто конкретно предложити и предузети јер свака индиферентност представља мирење не само са неписменошћу ученика него и са деградацијом сопственог језика.

ТЕСТ САМОВРЕДНОВАЊА

1. Основа успешности једног тима (екипе) је:

- добра сарадња међу члановима тима
- прихватање савета других и саветовање других
- реална процена туђег и сопственог знања

- пажљиво решавање задатака
- међусобно бодрење, охрабривање у тренуцима када се изгуби поен.

Заокружи најмање један, а највише три одговора.

2. Оцени свој допринос тиму (екипи) оценом од 1 до 5:

1 2 3 4 5

Подвуци оцелу коју себи дајеш.

3. Мој тим је показао:

- завидно знање и зато је победио
 - да има више среће но знања
 - тоталну неорганизацију и неслогу
 - одличну организацију и слогу.
- Заокружи најмање један, а највише два одговора.*

АНКЕТА

Пред тобом је седам кратких питања. Молимо те да искрено одговориш на свако питање.

1. **Да ли водиш рачуна о правопису приликом писања или куцања?**

ДА НЕ У ЗАВИСНОСТИ КОМЕ ПИШЕМ

Заокружи одговор.

2. **Зашто данас ученици не воде довољно рачуна о правописним правилима?**

- Зато што сви неправилно пишу
 - Мрзи их да размишљају о правилима јер их она оптерећују
 - Није за оцелу (нико их не оцењује)
 - Правила су небитна јер се и без њих сви одлично разумеју
- Подвуци најмање две тврдње.*

3. **Оцени своје знање правописа:**

- а) Веома мало познајем наш правопис
- б) Доста знам наш правопис

в) Одлично знам правопис српског језика

Заокружи одговор.

4. Колико често радите правопис на часовима?

- а) често
- б) ретко
- в) само понекад

Заокружи тачан одговор.

5. Досадашњи часови правописа били су:

- а) незанимљиви
- б) увек другачији
- в) углавном теоријски са применом на понеком уобичајеном примеру
- г) углавном смо сва правила практично примењивали и увежбавали на актуелним примерима.

Заокружи два тачна одговора.

6. Правопис обрађујемо:

- а) на посебним часовима
- б) наставник нам стално скреће пажњу на то како треба писати
- в) и на посебним и на осталим часовима.

Заокружи одговор.

7. Да ли ти смета правописна неписменост вршњака?

ДА НЕ

Подвуци одговор.

ЛИТЕРАТУРА

- Брборић, В. (2011). Правопис и школа. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Илић, П. (2006). Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси. Нови Сад: Змај.
- Маринковић, С. (2000). Методика креативне наставе српског језика и књижевности. Београд: Креативни центар.

- Мркаљ, З. (2009). Наставна теорија и пракса 3. Београд: Klett.
- Мркаљ, З. (2012). Планирање у настави. Београд: Klett.
- Пижурица, М., Дешић М., Остојић Б., & Станојчић, Ж. (уред.) (2010). Правопис српског језика. Нови Сад: Матица српска.
- Росандић, Д. (1986). Методика књижевног одгоја и образовања. Загреб: Школска књига.
- Тежак, С. (1969). Литерарне новинарске рецитаторске и сродне дружине. Загреб: Школска књига.

Saša S. Čorboloković

AN EIGHTH GRADE ORTHOGRAPHY TEST

Summary

The paper examines an eighth grade orthography test with the aim of improving current methods in teaching orthography and encouraging the development of functional knowledge in elementary school students. Besides general considerations concerning the test in the context of teaching and all the elements connected with its preparation and implementation (clear rules and persistent adherence to rules, clear instructions for tasks, appropriate teacher instruction during classes), the paper also provides a description of a test model which can be used during a revision class of eight grade Serbian language orthography.

Key words: survey, test, orthography, teaching, teaching methodology, the Serbian language.